

ФІНАНСИ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

Райнова Л.Б.

*старший науковий співробітник,
Академія фінансового управління*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЮВАНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄС

Незважаючи на певну стабілізацію останнім часом економічної ситуації в країнах ЄС, зокрема, внаслідок вжиття численних заходів з подолання наслідків фінансово-економічної кризи, в забезпеченні припинення подальшого поглиблення соціальних та суспільних проблем було досягнуто значно меншого успіху. Здійснені в межах політики жорсткої економії заходи та проведені з метою досягнення економічної та бюджетної стабілізації структурні реформи для більшості країн мали негативні наслідки в сенсі соціальної справедливості: її рівень в значній частині європейських країн лише знижується. Причому найбільш проблематична ситуація склалася саме в південно-європейських країнах, яким не вдалося забезпечити справедливий розподіл навантаження по боротьбі з борговою кризою між різними верствами населення. Крім того, саме під час світової фінансової кризи посилилась і стала особливо актуальною ще одна проблема: небезпечними темпами збільшується прірва соціальної нерівності між північними і південними європейськими країнами. Розрив по показниках добробуту та соціальної захищеності між північною і південною Європою досяг такого рівня, що стає справжньою загрозою європейському інтеграційному проекту. Саме тому тема соціальної справедливості в контексті здійснюваної фінансової політики в країнах ЄС набуває все більшої актуальності.

Такими стали результати дослідження щодо рівня соціальної справедливості в країнах ЄС німецького фонду Бертельсманна – неурядової організації, що спеціалізується на пошуку рішень найбільш актуальних суспільних проблем сучасності. Згідно розробленого в ході зазначеного дослідження так званого «індексу соціальної справедливості» (включає 35 критеріїв в межах шести

обраних параметрів соціальної справедливості: бідність, освіта, ринок праці, система охорони здоров'я, міжпоколінна справедливість, громадська солідарність і відсутність дискримінації), було здійснено порівняльний аналіз стосовно 28 країн ЄС. Лідерами рейтингу країн за індексом соціальної справедливості стали Швеція, Фінляндія, Данія та Нідерланди. В кінці списку всі периферійні країни Європи (Ірландія, Португалія, Іспанія, Італія та Греція на останньому місці), а також Болгарія, Румунія, Угорщина та Латвія.

Економічний спад, зростання безробіття, падіння купівельної спроможності населення, а також пік банкрутств, в першу чергу, малих і середніх підприємств – далеко не повний список проблем, з якими в тій чи іншій мірі стикаються сьогодні, зокрема, майже всі країни зони євро. Шок, який відчули жителі зазначеного регіону, які звиклі до високого рівня добробуту та соціального захисту, вже вилився в соціальні потрясіння і радикальні політичні зміни в більшості цих держав.

Найбільш вразливі групи на європейському ринку праці – молодь, малокваліфіковані та тимчасові працівники – більше за інших постраждали під час економічної кризи. Безробіття серед цих груп посилило нерівність в доходах та навіть, як зазначалося в деяких літературних джерелах, пов'язувалось із ризиком подриву соціальної структури Європи, створюючи загрозу для її державних фінансів та перешкоджаючи росту. Проблеми економічного зростання та зайнятості в країнах ЄС поступово виходять на перший план, навіть майже посунувши проблеми дефіцитів бюджетів та державного боргу. Незважаючи на вжиття заходів із розробки урядами європейських країн різноманітних програм, зокрема, із підвищення рівня зайнятості, а також відновлення стимулів до зростання ВВП, серйозного успіху від них, найближчими роками, згідно прогнозів Європейської Комісії, чекати не варто.

Переважає більшість країн Європейського союзу декларують свою прихильність так званої Європейської соціальної моделі, суть якої і полягає в досягненні рівноваги між економічним зростанням та соціальною справедливістю. Об'єднаній Європі вдалося значною мірою досягти поставлених цілей при створенні зазначеної моделі, однак поглиблення кризових явищ в економіках країн, що входять до її складу, ставить під сумнів її успішність та можливість збереження, принаймні в нинішньому вигляді. Пошук розумного балансу між необхідністю впорядкування державних фінансів та

збереженням соціальних досягнень залишається сьогодні головним завданням для багатьох європейських країн.

Значний негативний вплив світової фінансово-економічної кризи на рівень добробуту населення більшості європейських країн актуалізує нові завдання перед їх урядами, змусивши останні мобілізувати зусилля по зниженню цього впливу на найбільш вразливі верстви населення та забезпеченню соціальної справедливості. Водночас заплановані темпи й масштаби заходів фіскальної консолідації не лише в найбільш потерпілих від кризи країнах, але і в решті інших європейських держав, суттєво ускладнили вирішення зазначених завдань, часто відволікаючи увагу від вкрай необхідного реформування їх фінансових систем. Скорочення державних витрат в зазначених країнах за рахунок жорсткої економії бюджетних коштів призвело до подальшого зниження рівня соціального захисту населення, а також якості та доступності державних послуг.

Запроваджені останніми роками урядами багатьох країн в межах політики фіскальної консолідації заходи із зниження державних видатків та підвищення податків, які іноді в літературних джерелах отримують назву «заходів жорсткої економії», оцінюються вкрай неоднозначно, а само поняття «жорстка економія» в кожній країні приховує за собою різні реалії. Економічні наслідки зазначеної політики, зокрема, для виробництва, були широко досліджені в різноманітних літературних джерелах, проте лише в небагатьох роботах ставилося за мету дослідження розподільчих ефектів фіскальної консолідації. Останні свідчать про те, що здійснення заходів із реалізації політики фіскальної консолідації, як правило, пов'язане із зростанням бідності та збільшенням нерівності в доходах населення [1-3].

Здійснення політики фіскальної консолідації може призводити до посилення нерівності через посередництво численних каналів. Наприклад, часто пов'язане з нею скорочення рівнів соціальних допомог, заробітної плати та зайнятості в державному секторі може завдати непомірної шкоди насамперед верствам населення з низьким рівнем доходів. Ще одним можливим каналом є вплив фіскальної консолідації на довгострокове безробіття, оскільки останнє, швидше за все, буде пов'язано саме зі значними втратами доходів.

Вплив заходів економії на різних рівнях суспільства відчувається неоднаково: перебування в нижній частині схеми розподілу доходів в пропорційному відношенні призводить до

більших втрат ніж, відповідно, розташування у її верхній частині. Це пояснюється більшою залежністю перших від державних послуг та меншим обсягом наявних в них коштів, засобів, здатних пом'якшити наслідки фінансових потрясінь. Спроби змусити шляхом скорочення державних витрат нести тягар заходів жорсткої економії населення, на частку якого припадає найменша частина розподілених доходів, безумовно призводитимуть до вкрай негативних соціальних наслідків.

Однак це не означає, що країнам не слід вдаватися до реалізації програм фіскальної консолідації. Зрештою, їх прийняття є відображенням оціночного судження про те, що вони мають здійснити благодійний вплив на економіку. Більшість досліджень з цієї тематики вказують на необхідність зважування цих переваг з урахуванням їх розподільчих ефектів. Однак поінформованість про зазначені ефекти дало б змогу урядам країн застосовувати більш гнучкі підходи до розробки заходів політики фіскальної консолідації з метою пом'якшення або мінімізації їх негативного впливу. Наприклад, більш активне використання прогресивних податків та збереження соціальних допомог для вразливих груп населення може до певної міри допомогти впоратися з наслідками фіскальної консолідації в частині нерівності. Заохочуючи навчання та професійну підготовку працівників з низьким і середнім рівнем доходів дало б можливість запобігти посиленню нерівності в довгостроковій перспективі. Таким чином, вкрай важливим виявляється проведення податково-бюджетної політики, яка була б спрямована не лише на підвищенні ефективності, а й також забезпеченні її справедливості, зокрема, в контексті розподілу тягаря коригування між різними верствами населення.

Список використаних джерел:

1. S. Avram, F. Figari, C. Leventi The distributional effects of fiscal consolidation in nine EU countries. Research note 01/2012. European Commission. [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9809&langId=en>
2. A. Paulus, F. Figari, M. Matsaganis, H. Sutherland The design and distributional effects of fiscal consolidation measures in the European Union. February 2012 [Електронний ресурс.] – Режим доступу: http://www.iza.org/conference_files/FutureOfLabor_2013/paulus_a4645.pdf
3. Ball L., Furceri D., Leigh D., Loungani P. The distributional effects of fiscal austerity DESA Working Paper № 129. ST/ESA/2013/DWP/129. [Електронний ресурс.] – Режим доступу: http://www.un.org/esa/desa/papers/2013/wp129_2013.pdf